

Демида Євгенія Федорівна
 молодший науковий співробітник
 відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Україна

ПЕРСОНАЛЬНА СТОРІНКА О. О. ПОТЕБНІ (1835–1891) В ЕЛЕКТРОННОМУ РЕСУРСІ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського приділяє велику увагу популяризації досягнень визначних педагогів, освітніх і громадських діячів, прагнучи зробити доступною інформацію про їхнє життя, діяльність і творчу спадщину не лише в традиційному, але й в цифровому форматі [1]. Одним із таких проєктів є електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Педагоги України та світу» (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>), який у 2023–2025 рр. здійснювався у межах планового наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі» (керівник – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України Л. Д. Березівська). Ресурс містить персональні сторінки, присвячені педагогам, ученим, культурно-освітнім і громадським діячам, чиї наукові ідеї та практична діяльність є цінними для сучасної освіти. В ньому сформовано нову персональну сторінку «Потебня Олександр Опанасович (22.09.1835 – 11.12.1891)» – український мовознавець, педагог, мислитель, літературознавець, фольклорист, етнограф, громадсько-освітній діяч (до 190-річчя від дня його народження) [4].

Структура персональної сторінки охоплює рубрики: «Біографія», «Бібліографія праць О. О. Потебні», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність О. О. Потебні», «Фотогалерея», «Ушанування пам'яті».

«Біографія» – наукова розвідка доктора педагогічних наук Н. С. Побірченко [3] – фактологічно вивіреним виклад життєвого шляху О. О. Потебні, його освіти, наукової й викладацької діяльності, де розкрито формування його національної та наукової позиції у контексті діяльності Харківської громади, участі в організації недільних шкіл і підготовці українських підручників. Простежено еволюцію наукових інтересів ученого – від фольклористики та етнографії до фундаментальних студій у галузі порівняльного мовознавства, акцентології, теорії слова й мови. Підкреслено його педагогічний авторитет, видавничу працю та вплив на розвиток

української філологічної думки. Постать О. О. Потебні представлено як взірець ученого-гуманіста, який поєднав наукову інноваційність із громадянською відповідальністю.

Праці О. О. Потебні презентовано у вигляді бібліографії основних творів ученого, включно з прижиттєвими виданнями, перевиданнями, збірниками його праць і доступними онлайн їх цифровими копіями. Зокрема, представлено філософсько-лінгвістичний вектор діяльності вченого працею «Думка і мова» (у «Повному зібранні творів» (1926) і фрагментами, включеними в різні хрестоматії), збіркою «Мова. Національність. Денаціоналізація» (1992). Порівняльно-історичні студії вченого репрезентовані монографією «Наголос», у якій ним висунута та розвинена ідея порівняльно-історичного вивчення слов'янського наголосу, зібрано та опрацьовано матеріал східнослов'янських та південнослов'янських мов. Творчу спадщину з теорії словесності репрезентовано збірками: «Із записок з теорії словесності. Поезія та проза. Тропи та фігури. Мислення поетичне та міфічне» (1905), «З лекцій теорії словесності. Байка, прислів'я, приповідка» (1930), «Естетика і поетика слова» (1985), «Поетика, або $x = a < A$ (лекції з теорії словесності)» (2022). Для фольклористики та етнографії важливі представлені праці вченого «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860), «Пояснення малоруських та споріднених народних пісень» (у 2-х частинах, 1883, 1887), збірка «Українські народні пісні в записах Олександра Потебні» (1988).

Як відомо, у перші роки викладацької роботи в Харківському університеті О. О. Потебня став членом харківської Громади, яка опікувалася недільними школами. Саме для них він уклав «Азбуку для недільних шкіл» (1861), яка тривалий час залишалася рукописом і тільки в 1899 р. була опублікована в журналі «Київська старовина» під назвою «Керівництво до навчання грамоті, укладене для малоруських недільних шкіл О. О. Потебнею». Підручник був написаний за звуковим методом, вирізнявся світським характером, опорою на народну фразеологію (понад 200 прислів'їв і приказок, 30 загадок), принципами доступності, поступовості та виховного навчання [2, с. 298]. У рубриці «Бібліографія праць О. О. Потебні» представлено публікацію «Азбуки...» в журналі «Київська старовина», а також два видання «Українського букваря. По підручнику А. Потебні» Софії Русової, які педагогиня підготувала за підручником вченого (1917, 1919).

Публікації про О. О. Потебню охоплюють бібліографічний перелік досліджень українських науковців, присвячених аналізу його життя і наукової спадщини від класичних академічних праць до нинішніх

інтерпретацій, що актуалізують ідеї вченого в сучасній лінгводидактиці, педагогіці, культурології та націєтворчих студіях.

Так, історично-біографічні розвідки представлено книжками К. Чеховича (1931), В. Ю. Франчук (1985, 2012), дописами О. Рожнятовської (2015), Ю. Коваліва (2018), Н. Соф'як (2019), довідковими статтями В. І. Кадєєва (2004), А. В. Гривко і О. В. Кравченко (2008), Н. С. Побірченко (2008), М. І. Преварської (2016), Т. Д. Кочубей (2025); дослідження фольклористичної діяльності О. О. Потебні – монографією М. Дмитренка (2012); мовознавчих і психолінгвістичних питань у творчості О. О. Потебні – дисертаціями І. М. Кардаш (2009), О. С. Черемської (2020), науковими статтями І. Фізера (1996), В. Олійник (2015), В. Д. Сліпецької (2016), І. М. Шкоріної (2016), В. А. Папіш (2024); філософії мови вченого – монографією Р. Кіся (2002), науковими публікаціями В. Калашника (2011), Н. Мех (2015), С. М. Романчук (2015, 2022); педагогічних ідей та науково-просвітницької діяльності О. О. Потебні – дисертацією, монографією та статтями Н. І. Зайченко (2002–2008), дисертаціями І. І. Мартиненка (2011), М. М. Ткачук (2016), науковими розвідками І. М. Кардаш (2008), П. Селігея (2010), А. Ю. Кришко (2015) та ін.

«Фотогалерея» вміщує портрети О. О. Потебні різних періодів життя, зображення членів родини й друзів, будівель освітніх установ, у яких викладав учений, а також обкладинки видань його праць.

Рубрика «Ушанування пам'яті» подає інформацію про інституції, наукові заходи, топонімію, меморіальні об'єкти й цифрові ініціативи, пов'язані з вшануванням і популяризацією постаті О. О. Потебні.

Створення персональної сторінки О. О. Потебні в електронному ресурсі «Педагоги України та світу» забезпечує доступ до цілісного, системно структурованого корпусу джерел про одного з найвпливовіших українських мислителів XIX століття, чий ідеї про мову як духовну основу нації, взаємозв'язок мовного мислення та виховання особистості залишаються актуальними й у XXI столітті. Цифрове представлення його наукової спадщини сприяє розвитку історико-педагогічних студій, удосконаленню лінгвоосвітніх практик, популяризації української гуманітарної науки та науковим дослідженням, освітній практиці та збереженню інтелектуальної пам'яті.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України). *Українська електронна енциклопедія освіти* / Ін-т цифровізації освіти НАПН України. Київ, 2025. URL: https://eduglos.iitta.gov.ua/index.php/Державна_науково-

- педагогічна_бібліотека_України_ім._В._О._Сухомлинського (дата звернення: 30.10.2025).
2. Кочубей Т. Потебня Олександр Опанасович. *Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник* / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; наук. ред. Березівська Л. Д. Вінниця, 2025. С. 298–299. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Educators_of_Ukraine_Encyclopedic_dictionary-2025.pdf#page=299 (дата звернення: 30.10.2025).
 3. Побірченко Н. С. Потебня Олександр Опанасович (1835–1891). Видатний український мовознавець, педагог, фольклорист і літературознавець. *Українська педагогіка в персоналіях* : у 2 кн. : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 1 : X–XIX століття. С. 367–375.
 4. Потебня Олександр Опанасович (22.09.1835 – 11.12.1891) : сторінка електрон. інформ.-бібліогр. ресурсу «Педагоги України та світу» / матеріал підгот. Демида Є. Ф. ; наук. керівник Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/potebnya-o-o/> (дата звернення: 30.10.2025).